

Katarina Ivon. *Jagoda Truhelka: poetika na margini*. Zagreb: Ljevak, 2023., 391 str.

Impuls za osvjetljavanjem života i rada književnice i učiteljice Jagode Truhelke osjetila je i na njega pažljivo i opširno reagirala izvanredna profesorica Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja Sveučilišta u Zadru Katarina Ivon u svojoj knjizi *Jagoda Truhelka: poetika na margini*, objavljenoj 2023. u Nakladi Ljevak. Istražujući arhivsko gradivo i pomno čitajući Truhelkine književne tekstove, autorica čitatelju nudi vrijednu znanstvenu studiju kojom doprinosi revalorizaciji položaja ove važne hrvatske književnice i pedagoške radnice čija je uloga u hrvatskoj književnosti i historiografiji potisnuta na marginu.

U *Uvodu* nam autorica pruža uvid u kontekst života i rada Jagode Truhelke, reprezentativne pojave hrvatske ženske književne i kulturne povijesti na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, od političkih uređenja u kojima je živjela i javne recepcije većinom vezane uz dječju književnost do postignuća kojima je utjecala na mogućnost daljnje obrazovanja mladih djevojaka.

Knjiga je nadalje oblikovana pomoću različitih imaginarija, sustava vrijednosti kojima autorica predstavlja književni diskurs Jagode Truhelke, ali i diskurzivne konstrukcije i interpretacije njezina ženskoga identiteta koje su ponudili drugi.

Prvi po redu je *Obiteljski imaginarij*, koji nas upoznaje s Jagodinom obitelji – ocem Antunom, Čehom koji je također bio učitelj i reformator uvodeći u nastavu hrvatski jezik, zatim požrtvovnom, nesebičnom i brižnom majkom Marijom Schön, Njemicom iz Mađarske, te braćom Ćirom, koji se istaknuo kao arheolog i povjesničar umjetnosti, i Dragošem, carskim i kraljevskim potpukovnikom s iznimnim darom za slikarstvo. Iz Truhelkinih je književnih djela primjetno koliko je važnost za nju imala njezina obitelj, što je kao temeljni motiv i sama utisnula u hrvatski dječji roman. Obitelj Truhelka živjela je u Osijeku do očeve smrti 1877., nakon čega se iduće godine seli u Zagreb. Iz Jagodine autobiografije *Iz prošlih dana*, objavljene 1944., doznaje se da je u Osijeku završila – uz pomoć svoje učiteljice Magdalene Šrepl, koja će joj poslije poslužiti i kao nadahnuće za književni rad – prva četiri razreda osnovne škole, a potom i tri godine gimnazijskoga programa, čime postaje prvom Osječankom sa završenom gimnazijom. Po dolasku u Zagreb upisuje osmi razred Više djevojačke škole u Dugoj ulici, u kojoj upoznaje drugu učiteljicu važnu za daljnji napredak – Mariju Jambrišak. Nakon iduće faze obrazovanja, tri godine preparandije, prima svjedodžbu osposobnicu za rad u općim pučkim školama. Njezino prvo i nimalo nezahtjevno radno mjesto bilo je ono učiteljice u Osijeku (1882. – 1884.), potom privremene predstojnice te ravnajuće učiteljice Više djevojačke škole u Gospiću (1885. – 1892.). Povratkom u Zagreb postaje jednom od osnivačica Ženskoga liceja u Zagrebu, na kojem predaje hrvatski jezik i književnost (1892. – 1901.). Godine 1895./1896. Jagoda Truhelka upisana je kao jedna od prvih izvanrednih polaznica predavanja na Mudroslovnom fakultetu Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, uz Mariju Jambrišak, Camillu Lucernu, Nataliju Wickerhauser i Mariju Horvat. Događaj je to od prevelike važnosti za akademsko obrazovanje sljedećih generacija djevojaka. Nakon liceja imenovana je ravnateljicom Više djevojačke škole u Banjoj Luci (1901. – 1910.) te naposljetku direktoricom Državne

djevojačke više narodne škole u Sarajevu (1910. – 1923.). Po umirovljenju se preselila u svoj Zagreb, na Grič br. 2, u stan koji je dijelila s prijateljicom Camillom Lucernom.

U *Ženskom imaginariju I: građanska djevojka u 19. stoljeću* imamo prilike podrobnije upoznati tijek književnoga stvaralaštva Jagode Truhelke. On otpočinje 1894., kad se javlja u *Viencu*, tadašnjem najvažnijem književnom časopisu, sa svojom prvom pripovijetkom *Nakon deset godina. Silvestrovska pripovječica*. Od tada do odlaska u Banju Luku pripovijetke (njih 14) objavljuje u gotovo svakom godištu, a potpisuje ih pseudonimom A. M. S. ili A. M. Sandučić (samo je jednu potpisala pravim imenom i prezimenom – *Finis Hercegovinae*). Truhelka je u tom periodu svoje likove iznimno psihološki razradila, pa u njezinim pripovjednim formama susrećemo različite tipove ženskih likova – od senzibilnih, pobožnih, marljivih djevojaka do udanih djevojaka ili neudanih žena koje se obrazuju i same zarađuju za život – oblikujući tako diskurs o građanskoj djevojci 19. stoljeća.

U sljedećem, *Ženskom imaginariju II: ženska dužnost i angažman* pozornost je usmjerena prvom razdoblju Truhelkina stvaralaštva, koje je trajalo do početka 20. stoljeća. Njezin prvijenac, odgojni roman *Tugomila*, objavljen je 1894. u ediciji Knjižnice za mladež Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora. Roman je to u prvom redu namijenjen djevojkama jer donosi priču o djevojci Tugomili koja uz velik trud i mukotrpan rad uspijeva od djevojke iz sirotišta postati učiteljicom. U tom razdoblju autorica piše i „bildungsroman” *Naša djeca* (1896.), psihološki roman *Plen air* (1897.), povijesni roman *Vojača* (1899.), u kojima također gradi narative o ženama, ženskom obrazovanju i njihovoj društvenoj emancipaciji, angažirajući se tako oko pitanja ženskoga identiteta i problema deficitarnosti literature za djevojke.

U *carstvu duše* epistolar je Jagode Truhelke u kojem je oslikala sve važne književne i pedagoške teme koje su je zaokupljale. Objavljen 1910. u Osijeku, svoje drugo nepromijenjeno izdanje dočekao je tek sto godina poslije. U 27 „poučnih listova” Truhelka razotkriva sebe u ulozi učiteljice Magdalene Šrepl i piše svojoj učenici iz pozicije odrasle osobe, prosvjetiteljice, promišljajući o književnosti, psihologiji, filozofiji, etici, esteticima, modi. Apostrofira važnost posjedovanja vlastite biblioteke radi dobrobiti koju knjige imaju na razvoj čovjeka. Sve to doznajemo u poglavlju *Odgojni imaginarij: carstvo duše*.

Središnji tekst autobiografske proze hrvatske dječje književnosti zacijelo je, s obzirom na ocjene književne kritike, Truhelkina trilogija/tetralogija *Zlatni danci*. Dijelovi su objavljeni u čak trima državno-političkim uređenjima – Austro-Ugarskoj Monarhiji (*Zlatni danci*, 1918.), Kraljevini Jugoslaviji (*Bogorodičine trešnje, Dusi domaćeg ognjišta*) te Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (*Crni i bijeli dani*). Katarina Ivon minuciozno im je pristupila u poglavljima *Nacionalni imaginarij* i *Prostorni imaginarij*. Pritom autorica obraća pozornost na više različitih ideologema koji supostoje u ovom djelu (Hrvatsko Kraljevstvo, kraljevi Krešimir i Zvonimir, Nikola Zrinski...) i zajedno tvore kroatocentrični kulturni imaginarij, a služe kao potvrda kontinuiteta nacionalnoga identiteta. Uz Ivanu Brlić-Mažuranić i Vladimira Nazora, Jagoda Truhelka čini trolist drugoga razdoblja hrvatske dječje književnosti. Nisu svi doživjeli jednaku, pozitivnu književno-kritičku i čitateljsku recepciju: Truhelkinu diskursu predbacivala se zasićenost „hrvatstvom i katoličanstvom”, zbog čega je izgurana s popisa lektire. Radnja

Zlatnih danaka smještena je u Osijek, mjesto odrastanja Jagode Truhelke. Pružaju se tu i ostali, manji prostorni toposi (roditeljska kuća u Labudovoj ulici, kumina kuća, prostori dječje igre...) koje razumijemo iz pješačke perspektive (jer likovi pješače), a u koje se upisuju individualna sjećanja i doživljaji, što ih čini poprištima prostorne metaforike.

Na tragu *Zlatnih danaka*, u *Dječjem imaginariju* ponuđena nam je analiza još nekih Truhelkinih književnih djela za djecu iz 20-ih godina 20. stoljeća. Riječ je o romanu socijalno-psihološke tematike *Pipo i Pipa: pripovijest iz prošlih dana* (1923.), u kojem je tematiziran odnos između djevojčice Anice i neudane kitničarke Hane, čije se osobne karakteristike međusobno isprepleću. Promotrena je i realistička pripovijetka *Božja ovčica* (1926.), objavljena u istoimenoj knjizi u nakladi Udruge za unapređivanje dječje književnosti, koja aktualizira društvenu problematiku ostavljenoga djeteta (siročeta). U knjizi se nalazi i dječji igrokaz *Mali kadija: dramski nacrt u tri čina, po priči iz Hiljadu i jedne noći* o životu i snažnom duhu djeteta iz istočnoga svijeta te povijesna pripovijetka o prvim slavenskim plemenima, ratovima i seobama *Šah kralju: pripovijest iz propala svijeta*.

U središtu sljedećega poglavlja, *Imaginarij djetinjstva*, Truhelkin je *Zlatko: roman jednog dječaka*, nastao 1934. u izdanju Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima. U tom je razdoblju, obilježenom intenzivnim društveno-političkim previranjima, Truhelka već afirmirana hrvatska književnica koju je krasila atribucija „književnoga klasika”. Svjedoči tome i činjenica da je na ženevskoj međunarodnoj izložbi dječjih knjiga 1929. Truhelka bila zastupljena s najviše dječjih naslova. Intenzivirala se i pojavnost romana kao književne vrste koja je u to vrijeme trebala odgovoriti na aktualna društvena pitanja i probleme. Okosnicu romana čini priča o pobožnom i milostivom dječaku Zlatku Seljačiću koji vlakom putuje od Broda do Sarajeva ne bi li pronašao svoju biološku majku Cvijetu Beluh, a posljedično i vlastiti identitet.

Kako je Truhelkin književni rad prešao put od apsolutne afirmacije do marginalizacije u hrvatskoj književnoj i kulturnoj povijesti objašnjeno je u posljednjem poglavlju ove vrijedne znanstvene studije, naslovljenom *Politički imaginarij: kritička čitanja*. Već je početkom 20. stoljeća Adela Milčinović u *Narodnim novinama* istaknula da razlog nedovoljna priznavanja Truhelkina rada leži u činjenici da je ona „samo žena”. U pregledima hrvatske književnosti ne spominje se nakon 1945., godine kad je dječja književnost postala ideološki osjetljivo područje, a umjetnost riječi potpuno stavljena u ruke politike. Vrijeme je to i njezina brisanja iz članstva Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, uz još 15 članova. Ideološki nepoćudna literatura u knjižnicama se tada premještala u zatvoreni fond kojem pristup nisu imali ni knjižničari. Iako Truhelka nije uspjela ostati u kanonu zbog svoje naklonjenosti temama nacionalne i katoličke provenijencije, za razliku od Ivane Brlić-Mažuranić, ipak je s još četiri autorice uvrštena u svezak (1970.) edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Nakon 90-ih godina 20. stoljeća dolazi do sve većega broja pokušaja dekonstruiranja takva marginalnoga statusa i reafirmiranja lika i djela Jagode Truhelke, čemu je ovom vrijednom sintezom i sveobuhvatnim pregledom njezina književnoga, kulturnoga i pedagoškoga rada uvelike doprinijela i autorica Katarina Ivon.